

Необхідність проведення реформування пенсійної системи не викликала і не викликає сумнівів, проте яким саме чином її реформувати так, щоб пересічні громадяни мали змогу розраховувати на гідну пенсію, – це питання, яке законодавцеві необхідно було ретельно обдумати ще до запровадження пенсійної реформи, не просто з метою євроінтеграцію беручи приклад з країн ЄС, а врахувавши вітчизняні реалії та співвідносячи їх з європейськими умовами, нормами.

*Дашенкова Н.М., Коробкіна Т.В.
м. Харків, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФЕНОМЕНУ БАТЬКІВСТВА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ця стаття присвячена маловивченому феномену батьківства. У ній розглядається різноманітність процесів трансформації феномену батьківства, проаналізовано традиційні та нові типи батьківської поведінки та перспективи їх розвитку в сучасному суспільстві.

Ключові слова: батьківство, маскуліність, «традиційний батько», «відсутній батько», «відповідальний батько», «новий батько».

Трансформація феномена отцовства в современном обществе

Настоящая статья посвящена малоизученному феномену отцовства. В ней рассматривается разнообразие процессов трансформации феномена отцовства, проанализированы традиционные и новые типы отцовского поведения и перспективы их развития в современном обществе.

Ключевые слова: отцовство, маскулинность, «традиционный отец», «отсутствующий отец», «ответственный отец», «новый отец».

Сучасні гендерні дослідження, а також дослідження суміжних наук – психології, соціології, етнографії, педагогіки тощо цікавляться проблемами батьківства. Разом з тим, велика увага традиційно приділялася материнству як варіанту батьківських відносин, тоді як феномен батьківства досліджений явно недостатньо. Особливої актуальності проблема батьківства має для сучасного українського суспільства. Так, важливість формування відповідного ставлення чоловіків до ролі батька і чоловіка (у розумінні сімейного стану) експерти пов'язують з безпекою країни та її перспективним розвитком.

Саме по собі поняття батьківства має кілька значень. Перше з них означає батьківство як соціальний інститут, те, як його уявляє собі суспільство, друге – батьківство як діяльність, практики та стилі поведінки. У першому випадку здійснюється реконструкція і аналіз соціокультурних норм, тобто того, що суспільство очікує від будь-якого батька. У другому випадку відбувається опис і аналіз того, що фактично роблять і відчувають конкретні батьки, яка психологія батьківства. Цей другий аспект теж неоднорідний. Так, Т.В. Архіреєва розглядає батьківство з двох точок зору: як забезпечення умов розвитку дитини і як частину особистісної сфери чоловіка [1].

Засвоєння «правильної» чоловічої рольової поведінки у хлопчиків починається у ранньому дитинстві, і ці засвоєні досить жорсткі нормативні зразки мужності надають регулюючий вплив на поведінку чоловіка протягом всього його життя. Існуюча певна ідеологія мужності закріплюється в суспільній свідомості у вигляді думок, поглядів, очікувань щодо того, яким повинен бути «справжній» чоловік і що він повинен робити. Майкл Кімел виділяє наступні підстави побудови нормативної маскуліності: антижіночність (маскуліність як втеча від фемінінного); гомосоціальність; гетеросексуальність (маскуліність як гомофобія) [3]. Набір даних характеристик конструює образ «мачо», який спирається на уявлення про «чоловіче природне єство».

У наборі рис нормативної мужності немає згадок про батьківську роль чоловіка, оскільки акцент зроблений на освоєння позасімейних ролей. Як відзначає І.С. Кльоцина, відповідно до тенденції формування чоловічої ідентичності, як протилежності ідентичності жіночої, чоловік, зорієнтований на традиційну нормативну модель мужності, в ситуації набуття нової для нього ролі батька також діє за аналогічним принципом: змістовна складова батьківської ролі вибудовується як протилежність материнській ролі. Якщо мати основний час життя дитини знаходиться поряд з ним, то батько повинен дистанціюватися від нього; якщо мати виявляє емоційність і теплоту, то чоловік повинен проявляти стриманість у почуттях; якщо мати в першу чергу піклується про задоволення фізіологічних потреб дитини, то батько визначає своє завдання як турботу про розвиток інтелектуального чи фізичного потенціалу дитини по мірі його дорослішання [2].

Таким чином, одною з характеристик батьківської поведінки, яка відповідає традиційній моделі маскулітності, є наступна: батьківська позиція і рольова поведінка виступають як протилежні материнській поведінці.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, присвяченої проблемам батьківства, дозволив виділити два найбільш поширених типи батьківської поведінки, що спираються на нормативну модель традиційної мужності:

1) «традиційний батько» (батько «старих часів»), який піклується про свою сім'ю як керівник;

2) «відсутній батько» (тобто відсутній насамперед у психологічному плані, він може бути присутнім фізично, але бути майже не пов'язаним із батьківством).

Об'єднують ці два типи поведінки батьків наступні риси: нерегулярні контакти з дітьми, відстороненість від щоденних турбот про дітей, домінантність у відносинах з дітьми, емоційна стриманість і холодність в міжособистісних контактах. Всі ці особливості поведінки батьків разюче відрізняються від традиційного типу материнського поведінки.

Для нашого суспільства проблема канонів нормативної маскулітності та їх впливу на феномен батьківства є особливо актуальною в силу історичних причин, особливо таких, як вплив колишньої тоталітарної держави на становлення ролі чоловіка взагалі і батьківства, зокрема.

Якщо в традиційному суспільстві стабільність соціального устрою передбачала сталість соціальних ролей (в тому числі і батьківських), то у зв'язку зі значними змінами в системі соціальних ролей, що відбулися в суспільстві за останні 25 років, батьківська роль, яка є більш соціальною, ніж материнська, зазнає серйозних змін. У нашому суспільстві, слідом за більш розвиненим в гендерних питаннях західним, намічається формування нових типів батьківського поведінки:

- «відповідальний батько», який активно включений в процес догляду за дітьми та їх виховання, проте внесок таких батьків в розвиток дітей менше, ніж внесок матерів;

- «новий батько», тип чоловіка, який не тільки бере на себе відповідальність за свою сім'ю, але ділить порівну з дружиною і домашні обов'язки, і обов'язки по догляду за дітьми, їх розвитком і вихованням.

Аналізуючи ці типи практик батьківства, І.С. Кон відмічає, що у них є спільні риси: відсутність домінування в стосунках з дітьми, відкритість та емоційна теплота в міжособистісних контактах, схожість практик батьківської і материнської поведінки. [4]. За цим особливостям ставлення до дітей «відповідальні» і «нові» татусі принципово відрізняються від перших двох типів (традиційний батько і відсутній батько). Особливо помітний вклад отців подібного типу у виховання дітей до трьох років. Якщо у традиційних отців цей внесок незначний, то у нових батьків він приблизно дорівнює материнському вкладу. Ці батьки готові знизити свої кар'єрні амбіції і домагання, щоб скоротити професійні навантажен-

ня і більше часу приділяти дітям. За даними психологів, діти активно залучених отців відрізняються підвищеною когнітивною компетентністю, підвищеною емпатією, менш стереотипними поглядами і більш інтернальним локусом контролю. [4]. В цілому залучена батьківська поведінка позитивно позначається на всіх сторонах розвитку особистості дитини.

Залучена батьківська поведінка активно сприяє психологічному розвитку чоловіка, його самореалізації та особистісному зростанню. У активно залучених отців підвищується самооцінка, з'являється впевненість у собі, самоповага, що помітно впливає на ступінь задоволеності життям.

Таким батькам не властиві багаточислені гендерні стереотипи, наприклад стереотип про те, що за психологічними рисами і особливостями поведінки чоловікі та жінкі принципово розрізняються. На захист подібних поглядів, керівник численних порівняльних досліджень батьківства американський психолог Майкл Лем (цит. за [5]) робить такі висновки:

1. Всупереч очікуванням багатьох психологів, батьки і матері частіше впливають на дитину подібним чином, ніж по-різному, розбіжності між ними менш помітні, ніж подібності, а механізми та засоби впливу на дітей схожі. Важливий не стільки стать / гендер батька, скільки стиль його поведінки.

2. Індивідуальні властивості батьків, такі як рівень маскулінності, інтелекту, емоційної теплоти і чуйності, впливають на розвиток дитини менше, ніж характер взаємин, які ці батьки встановили зі своїми дітьми. Діти, що мають з батьками стійкі, підтримуючі, взаємні й емоційні відносини, психологічно благополучніші тих, у кого такі відносини відсутні. Точно так само кількість часу, який батьки проводять з дітьми, менш важлива, ніж те, як саме вони його проводять, і як самі діти і значущі для них особи сприймають і оцінюють цю взаємодію.

3. Індивідуальні взаємини між батьком і дитиною виглядають менш суттєвими, ніж загальний сімейний контекст, включаючи взаємини між усіма членами сім'ї.

4. Батько грає в родині не одну, а безліч різних ролей, і батьківський успіх залежить від міри його успішності в кожній з них.

5. Природа батьківського впливу залежить від індивідуальних і культурних цінностей, наприклад, від того, чи намагаються батьки сформувати у хлопчиків і дівчаток однакові або різні гендерні властивості.

Наведені вище аргументи на захист нових форм батьківської поведінки, не виключають, однак того, що вони не стануть єдиною можливими формами чоловічої репрезентації. Більш того, ідея планомірного систематичного перевиховання чоловіків за єдиним зразком явно не є доречною в умовах посттрадиційного суспільства. Іншими словами, єдиної нормативної маскулінності, як і єдиної «батьківської ролі», до якої всі чоловіки повинні прагнути, не існує. Успішний чоловік, батько – той, який добре виконує завдання, що підказуються йому конкретною соціальною ситуацією.

Одна з основних відмінностей сучасного батьківства полягає в тому, що сучасне батьківство стає більш відповідальним, з'являється так зване свідоме батьківство. Це означає, що батьківство стає результатом індивідуального вибору чоловіків і жінок, вписаного в їх загальний життєвий проект.

Таким чином, тенденції розвитку сучасної культури свідчать про те, що поступово батьківство перестає бути приписуваною роллю, а стає результатом особистого вибору індивіда. Це дозволяє особистості вільно керувати своїм життям, будувати свою долю, але одночасно вимагає більшої залученості та відповідальності за свій вибір.

Список літератури: 1. Архиреева Т.В. Гендерная идентичность мужчин как детерминанта мотивационно-ценностных компонентов отцовства // Семейная психология и се-

мейная терапия. № 1. – 2007. С. 27. 2. Клецина И.С. Отцовство в аналитических подходах к изучению маскулинности / [Электронный ресурс] <http://humanpsy.ru/klyotsina/maskulinnost>. 3. Киммел М. Гендероване суспільство: Пер. з англ. – Київ: Сфера, 2003. 494 с. 4. Кон И.С. Отцовство как компонент мужской идентичности // Демоскоп\уеekly. 2006. № 237. С. 236–238. 5. Тартаковская И.Н. Маскулинность и глобальный гендерный порядок. [Электронный ресурс] <http://www.gender.ru/pages/resources/publications/common/2006/01/32.php>.

*Єфімов Є.О.
м. Харків, Україна*

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОІВ, ЯКІ СТВОРЕНІ ЗА ДЕРЖАВНИМ ДОГОВОРОМ

Проблема визначення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності (далі – ОІВ), створених при виконанні робіт за державними контрактами (за рахунок або із залученням бюджетних коштів), є досить актуальною на сьогоднішній день. Це пов'язано, в першу чергу, з необхідністю визначення правового статусу суб'єктів, що створюють подібні розробки, визначення процедури оформлення прав, а також визначення правових механізмів подальшого залучення таких результатів творчої діяльності в господарський оборот.

На сьогоднішній день чинне українське законодавство в якості основних суб'єктів, носіїв майнових прав на ОІВ, виділяє: фізичних осіб – автор, винахідник, творець – творчою працею, що створили ОІВ та інших осіб, яким автор надав або передав право на ОІВ за договором або в силу закону. До другої категорії суб'єктів відносяться: спадкоємці – особи, які отримали права від автора в силу закону чи за заповітом; правонаступники – фізичні та юридичні особи, які придбали права на зазначені ОІВ відповідно до договору про передачу виключних майнових прав або в силу закону; роботодавця – особа, яка має право на ОІВ, створений за трудовим договором (контрактом) та замовник – фізична або юридична особа, яка має майнові права на ОІВ (об'єкти авторського права), створені за договором про створення і використання ОІВ на замовлення. У відношенні секретних ОІВ (винаходів, корисних моделей) основними суб'єктами, що володіють майновими правами на них, є правовласники патенту на секретний винахід (корисну модель) – фізична або юридична особа. Використання зазначених секретних винаходів або корисних моделей здійснюється з дотриманням вимог Закону України «Про державну таємницю» (3856-12) та за погодженням із Державним експертом [3].

Ще в якості інших суб'єктів, які можуть придбати права на ОІВ за договором або законом, можна віднести і державу Україна, яка діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин (ст. 167 Цивільного кодексу України, далі – ЦКУ). Ця форма участі здійснюється через органи державної влади у межах їх компетенції, встановленої законом (ч. 1 ст. 170 ЦКУ). Наприклад, щодо використання винаходів (корисних моделей), з метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства Кабінет Міністрів України може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди власника патенту у разі його безпідставної відмови у видачі ліцензії на використання винаходу (корисної моделі). При цьому Кабінет міністрів повинен враховувати: дозвіл на таке використання надається виходячи з конкретних обставин; обсяг і тривалість такого використання визначаються метою наданого дозволу; дозвіл на таке використання не позбавляє власника патенту права надавати дозволи на використання винаходу (корисної моделі); право на таке використання не передається, крім випадку, коли воно передається разом з тією частиною підприємства чи ділової практики, в якій здійснюється це використання; використання до-